

ETOUR

Från vision till verklighet

Bakgrund

1990 installerades BS vid högskolan i Östersund som adjungerad professor i Kulturgeografi med inriktning mot turismplanering. Tjänsten knöts till Kulturgeografiska Institutionen vid Umeå universitet med placering i Östersund. Vid tillsättningen var BS forskningschef och vVd vid Sveriges Turistråd. Den adjungerade tjänsten utgjorde 20 % av BS arbetstid.

Vision/Mål

Målet för arbetet vid högskolan (som fr o m 1993 blev full tjänst) inriktades på att skapa en turisminstitution som skulle bli ledande i Sverige inom utbildning och forskning och på sökt även ledande i ett globalt perspektiv. (Som arbetsnamn på slutprodukten användes World Tourism University).

Strategin som valdes byggde på en modell som skulle kunna jämföras med det som ofta tillämpas inom näringslivet eller idrotten, nämligen att till sig knyta toppkompetens från omvärlden. I arbetet med att förverkliga visionen ingick som en grundförutsättning att i kontakter och sammankomster internt på högskolan och externt i omvärlden redovisa visionen och presentera den väg som valts för att realisera visionen.

Medel

Att kunna styra en process fram till ett internationellt genomslag ställer krav på betydande ekonomiska och arbetsmässiga resurser. En avgörande faktor för att lyckas mobilisera resurser i den storleksordningen är att bli synlig för intresserade bidragsgivare.

Att synliggöra något kan ske genom media och genom ett aktivt kontaktarbete. Därför koncentrerades inledningsvis arbetet på att presentera målsättning och strategi för beslutsfattare inom näringsliv, institutioner, organisationer och myndigheter genom ett intensivt kontaktarbete (föredrag, uppvaktningar mm). Parallellt med detta bearbetades media med artiklar och direkta kontakter.

Det interna arbetet på "institutionen" inleddes med att utarbeta ett långsiktigt utvecklingsprogram för att söka medel från de etablerade forskningsråden. Samtidigt togs personliga kontakter med ledningen för olika forskningsråd. En viktig milstolpe i utvecklingen var när turismen blev en egen institution, Institutionen för Turisminvetenskap (den första i Skandinavien).

Resurser

Turismforskning var ett i allt väsentligt okänt och obearbetat område varför det var förenat med betydande svårigheter att få förståelse för nödvändigheten av att satsa på detta forskningsfält. Högskolan saknade i stort sett helt egna resurser att satsa på forskning.

Jämtlands länsstyrelse, landsting och Östersunds kommun beslöt att fr o m 1 juli 1993 avsätta 27 miljoner för forskning vid högskolan över en trefårsperiod. Här öppnades en möjlighet att relativt snabbt kunna starta upp ny forskning. Ansökan om medel utarbetades och turismforskningen blev det mest prioriterade området med ett basanslag på 5 miljoner kronor över trefårsperioden dvs ca 1,7 miljoner per år.

Anledningen till den välvilliga behandlingen av turismforskningen var att målsättningen och strategin för att nå målet hade tydliggjorts för beslutsfattarna såväl i personliga kontakter som i den skriftliga ansökan. Forskningsrådets förtroende för att strategin skulle leda till målet var ett starkt stöd i det fortsatta arbetet.

Kompetensbas

Efter att forskningsmedel beviljats institutionen formerades insatserna på ett sådant sätt att det långsiktiga målet skulle kunna uppfyllas. Den tidigare valda strategin lades således till grund för den fortsatta verksamheten.

Eftersom institutionen mer eller mindre saknade interna personella resurser för den planerade utvecklingen krävdes extern rekrytering på två plan. Det första planet rörde kompetensprofilen och omvärldens uppfattning av kompetensprofilen. Här beslöts att knyta internationellt högt ansedda forskare till institutionen som gästprofessorer. Under den kommande tiden knöts fem professorer till institutionen inom ämnena företags ekonomi, nationalekonomi, socialantropologi, sociologi och kulturgeografi. Geografisk kom forskarna från USA (2), Storbritannien, Österrike och Nya Zeeland. Dessa rekryteringar kom att spela en viktig roll i uppbyggnaden av omvärldens förtroende för och attityder till institutionen såväl inom näringslivet som inom forskarvärlden, i Sverige och internationellt.

På det andra planet gällde det att komplettera den tidigare anställda personalen på institutionen med externa forskare. Dessa skulle tillföra institutionen nya nätverk samt kompetens inom nya områden. Ett projekt som blev följden av detta var Braintrain som syftade till att å ena sidan skapa en effektiv förbindelse mellan Mithögskolans olika campus och å den andra studera IT som instrument att reducera barriärkänslan i långa resavstånd. Projektet fick forskningsmedel från Kommunikationsforskningsberedningen samt ekonomiskt stöd från näringslivet. Projektet har väckt betydande uppmärksamhet såväl inom landet som internationellt.

Intern infrastruktur

För att skapa en stark infrastruktur för turismutbildningen vid institutionen genomfördes förhandlingar som ledde fram till ett avtal med Apple Computers. Samtliga studenter vid institutionen fick personliga, bärbara datorer samtidigt som institutionen fick ett eget datalaboratorium. Institutionen för turismvetenskap blev därmed först i Sverige med personliga datorer till alla studerande vilket bidrog till positiv uppmärksamhet. Lärare och forskare fick också uppdaterad datorutrustning. Lärosal och korridor försågs med infraskärmar för att effektivisera undervisning och självstudier (och slippa kablage).

Förhandlingar om tillgång i undervisning och forskning till den av Sveriges turistråd tillskapade databasen Swedline och den internationellt unika resvaneundersökningen Turist- och resedatabasen (TDB) genomfördes med positivt resultat.

Kommunikation/nätverk

Universitet och högskolor har av tradition varit mindre professionella på eller intresserade av den sk tredje uppgiften, något som av många betraktas som en brist. Resurser för denna uppgift har därför inte avsatts inom universiteten. Redan 1983 tog BS kontakt med rektorn för Stockholms universitet med förslag om skapande av ett nytt ämne för att utbilda studenter i och få till stånd forskning kring den tredje uppgiften - men då tyvärr utan resultat beroende på bristande resurser.

Inom ramen för utvecklingen vid den turismvetenskapliga institutionen kontaktades nästan tio år senare rektor på högskolan samt olika instanser vid Umeå universitet för att undersöka intresset för ett nytt universitetsämne - forskningskommunikation. Gensvaret blev positivt. Kontakt togs med chefredaktören på tidskriften Forskning och Framsteg (Björn Fjaestad), tillika docent i ekonomisk psykologi, för att efterhöra dennes intresse för en adjungerad professur i ämnet. Svaret blev positivt.

Efter tre års arbete blev professuren verklighet vid Mithögskolan (kopplad till institutionen) med Björn Fjaestad som innehavare.

Behovet och nödvändigheten av kommunikation mellan institutionen och omvärlden ledde till föredrag och presentationer i olika församlingar, på lokal/regionalplanet t ex länsstyrelsen, landstinget, kommunen, Marknadsföreningen, Rotary m fl., på riksplplanet t ex BesöksForum och andra konferensföra, intresseorganisationer som Marknadsförbundet och HSMR, utbildningsanordnare som IFL, högskolanäringslivkonferenser, regering och riksdag etc., på det internationella planet presentationer för besökande delegationer osv.

Massmedia har kontinuerligt uppdaterats rörande institutionens arbete vilket resulterat i hundratals artiklar och radio/TV-inslag (exv. radioprogrammet Vetandets värld).

Andra inslag i arbetet med att kommunicera ut institutionens vision och verksamhet har varit broschyrmaterial på svenska och engelska, presentation i internationell fackpress, affischer för medverkan vid konferenser och mässor, annonser i dagspress och specialpress mm. Institutionen har också fått en framträdande plats i Mithögskolans samlade presentationsmaterial.

Som ett led i arbetet med den tredje uppgiften utformades en institutionsserie för publicering av forskningsrön och andra för omvärlden intressant information. Det första numret i serien tillställdes samtliga riksdagsmän personligen med följebrev vilket beskrev institutionens syfte och arbete.

Den andra publikationen utgjorde Proceedings från den första i serien av internationella konferenser (Talk at the Top I) som institutionen organiserade 1995 kring Resor och risker (Security and Risks in Travel and Tourism). Forskare och näringsrepresentanter från 24 nationer deltog i konferensen. World Tourism Organization (WTO) och World Travel and Tourism Council (WTTC) deltog och stödde konferensen.

Utöver konferensen Talk at the Top I har institutionen arrangerat den första konferensen i Norden för den internationella forskningssammanslutningen Tourism Research Center (TRC startade i början av 1970-talet). Sommaren 1997 arrangerades den internationella konferensen Talk at the Top II som behandlade ämnet Mega Events (forskare från 13 nationer deltog inklusive ordföranden i den globala forskningsorganisationen AIEST samt WTO:s utbildningschef.

Under uppbyggnadsperioden har BS varit ordförande i Turistdelegationens arbetsgrupp för kompetensfrågor inom näringen och ledamot av den sk KUF-gruppen med samma syfte, varit ledamot i delegationens stipendiefond för bedömning av ansökningar om forskningsanslag samt författat underlag för delegationens strategiska handlings-

program. Dessa åtaganden har inneburit utveckling och etablerande av värdefulla nätverk.

På forskningsområdet har forskningsråd som Kommunikationsforskningsberedningen och Byggnadsrådet anlitat BS för bedömning av forskningsansökningar, något som också gett insikt i forskningsläget och skapat viktiga kontakter.

Under två år (1992 - 1993) var BS huvudansvarig för programläggningen vid turismnäringens kunskapsstämma BesöksForum vilket skapade stora möjligheter att bygga nätverk med näringen och sektorn.

Under tre år var BS också huvudansvarig för konferensprogrammet vid Östersunds kongress- och turistbyrås årliga studieresa vilket gav nära kontakter med det lokala näringslivet i Östersund samt med internationella aktörer.

Som ledamot i samarbetskommitté för utveckling av samarbetet med Trondheims universitet har BS arbetat för närmare kontakter med Norge inom turismforskningen och sökt koppla ytterligare adjungerade professorer (Professor To) via Trondheim till institutionen. Vidare har samarbetsavtal skrivits med NordTröndelagsforskning.

BS har ingått i den grupp som ansvarade för miljö och turism i Östersunds/Åres ansökan om OS 2002. Idén att kombinera en utveckling av ett högskolecampus och OS-campus var tilltalande ur ekonomisk synvinkel. Vidare kunde forskningen om evenemang och turism få en förstärkt bas i det fall Sverige skulle tilldelas OS.

I samband med provperioden för den kvalificerade yrkesutbildningen (yrkeshögskolan) har BS suttit med i styrgrupper bl a för Schartau och Haninge kommun. Här har institutionen vid Mithögskolan fått en central roll som representant för högskolevärlden.

I Jämtland-Härjedalens projekt för bred kompetensutveckling inom turismnäringen i länet sitter BS i styrgruppen vilket öppnar goda samarbetsmöjligheter mellan forskningen och näringen.

Institutionen har under perioden blivit medlem i World Tourism Organisation efter förhandlingar med Utrikesdepartementet, Utbildningsdepartementet och Näringsdepartementet.

Job Creation

De allra flesta av institutionens studenter lämnar regionen efter att ha avlagt sina examina. Med bl a syftet att skapa arbetstillfällen och få behålla kompetens i regionen utvecklades två centrumbildningar - Analyscentrum och CTSR: Center for Tourism Security and Risks. Fyra studenter fick arbete i dessa centra. Medel till detta ställdes till projektets förfogande av länsstyrelsen. I och med förhandlingarna om ETOUR:s tillkomst las projekten i malpåse för att om önskemål skulle föreligga "lyfta" in dessa i ETOUR. Målet var att förutom arbetstillfällen skapa kompetenspooler inom för turismen viktiga basområden (inte minst statistik och analys).

Forskning/forskarutbildning

Institutionen har arrangerat interna forskarseminarier med egna och inbjudna forskare. Forskarstuderande lärare har skrivit promemorier, artiklar och rapporter samt deltagit som föredragshållare i konferenser. BS har därutöver lett seminarier på andra högskolor, opponerat på avhandlingsutkast, ingått i betygsnämnd vid doktorsdisputation mm.

Eftersom forskningen beviljades medel sent, forskningstradition saknades inom institutionen och forskande personal även arbetat som lärare under perioden har den internationella exponeringen i forskarpublikationer varit begränsad.

De grundläggande förutsättningarna, den korta tidsperioden samt den strategi som valts för uppbyggnad av ett internationellt forskningscentrum har därför inte möjliggjort utveckling av internationellt uppmärksammas forskning under perioden. (Några av institutionens forskare har fått forskningsstipendier från externa stipendieutdelare och några artiklar har publicerats internationellt.)

I och med ETOUR:s tillkomst har grundförutsättningarna i ett slag placerat högskolan och regionen i en internationell topposition vad beträffar resurser att utveckla ny och internationellt slagkraftig forskning inom turismvetenskapens område. Det första delmålet i visionen är därmed förverkligat. Förutsättningarna för institutet att under den närmaste fyraårsperioden arbeta sig upp till en ledande position inom turismforskningen globalt sett föreligger således och slutmålet kan därmed uppnås.

Basdokument

Processen att skapa ett internationellt turismforskningscentrum i Östersund kan sägas ha inletts med en ansökan till Utbildningsdepartementet från Högskolan i Östersund (Alf Gunnmo/Bengt Sahlberg 1992).

Institutionen för turismvetenskap utarbetade 1993 ett omfattande forskningsprogram som underlag för ansökningar till svenska forskningsråd. Ett vidareutvecklat forskningsprogram presenterades för Jämtlands läns forskningsråd. Programmet beviljades medel under en treårsperiod.

I en EU-utredning initierad av NUTEK 1994 (där BS var en av två utredare) presenterades förslag till utveckling av turism i Norrland (inkl. forskning/utbildning). Detta arbete var en förberedelse för kommande EU-ansökningar.

1995 utarbetades två dokument på begäran av Forskningsrådsnämnden (FRN). Det andra dokumentet var en vidareutveckling av det första. Dokument nr 2 sändes av FRN på remiss till fem remissinstanser. Samtidigt genomfördes en utredning om ett World Tourism University (Ulf Åberg).

På uppdrag av Utbildningsdepartementet genomförde Högskoleverket våren 1996 en ny utredning baserad på tidigare utredningar samt på inkomna remissvar. Denna utredning utgjorde underlag för beslut om finansiering av ETOUR. Kompletterande underlag togs fram och presenterades i början av 1997. Slutgiltigt beslut om ETOUR togs i april 1997.

Avslutande kommentarer

Det är inte helt friktionsfritt att försöka förena olika intresseinriktningar i ett utvecklingsprogram av den dignitet som visionen representerade.

Under första delen av perioden fanns skilda uppfattningar om riktigheten i att satsa så mycket på att bygga upp nätverk och skapa förtroende för att i ett senare skede eventuellt erhålla kraftfullare resurser för avancerad forskning istället för att låta redan befintlig personal på institutionen tilldelas alla medel för den egna forskningen. Den avvägningen var naturligtvis inte lätt och skapade problem. Det gällde främst medlen från den jämtländska forskningsstiftelsen.

Även extert ifrågasattes strategin. Andra institutioner anförde tveksamhet huruvida det överhuvud var rätt tänkt att satsa så mycket på turismforskning. Här skapades en del oro inom högskolan.

När institutionen senare planerade för ett internationellt turismforskningsinstitut med EU-anslag och betydande motfinansiering från svenska finansörer blev situationen änyd orolig. Framstötter från andra institutioner till berörda beslutsfattare gjordes med begäran om omprioritering av de anslag som var tänkta för turismforskningsinstitutet.

Från externt håll uppvaktades beslutsfattare ända upp på ministernivå för att föra pengarna till annan utbildningsanordnare i annan del av landet. En debattartikel från annat universitet ifrågasatte det rimliga i satsningen i Östersund istället för att stärka det egna universitetet.

Andra delar av målområdet gjorde anspråk på resurser som var planerade för turismforskningen. Även internationellt vidtogs enligt uppgift åtgärder för att flytta resurserna till mer turistintensiva områden i medelhavsregionen.

Att många intressenter träder fram på arenan när ekonomiska anslag skall fördelas är på intet sätt klandervärdt eller förvånande. Självklart tar det dock såväl tid som kraft att hantera dessa situationer.

Slutligen kan konstateras att den utvärdering som gjorts av forskningen vid Institutionen för turismvetenskap fram till sommaren 1996 (Tema Turism) innehåller kritik rörande de begränsade forskningsresultat som institutionen genererat under perioden - för få kvalificerade artiklar, för få doktorer etc. Granskaren uttryckte sina slutsatser på följande sätt: "Eftersom mitt eget specialområde är marknadsföring anser jag att den strategi temaledaren valt kan potentiellt vara riskfylld". "Temaledaren har alltså valt att allokerat sin egen tidsanvändning och resurser på ett sätt som kunde karakteriseras som icke-traditionellt".

Som redan framgått var detta en kalkylerad risk som temaledaren (BS) får stå till svars för. På initiativ från temaledaren genomfördes 1994 en undersökning av Mithögskolans position på den mentala kartan hos invånarna i Jämtlands- och Västernorrlands län. Den turismvetenskapliga institutionen visade sig ligga i topp när det gällde invånarnas kunskap om Mithögskolan. Undersökningens resultat gav stöd för den valda strategin att uppehålla en kontinuerlig kommunikation med omvärlden för att därigenom långsiktigt kunna generera nödvändiga resurser till turismforskningen.

Hade inte satsningen på att tillskapa ett internationellt forskningscentrum lyckats hade kritiken fått större kraft. Enligt temaledaren fanns det dock inget alternativ i det fall den primära målsättningen var att generera betydande nationella och internationella resurser för långsiktig, framgångsrik forskning.

Östersund den 3 oktober 1997

Bengt Sahlberg